

Na de pauze was er nog een panel met vier schrijvers, waaronder Adriaan van Dis, over de 'impact van de oorlog op werk en leven'. En de oorlog bleek behoorlijk veel invloed op de jeugd van allen gehad te hebben. Met name de trauma-tisering en daardoor het gedrag van de vaders sprong eruit. Van Dis: 'Toen ik in 'De Tolk van Java' (van Alfred Birney, zie ons winternummer) een hele pagina over de manieren van het slaan van zijn vader had gelezen barstte ik in tranen uit en heb het boek drie maanden laten liggen.' Reggie Baay: "... dat we worden erkend in wat er is gebeurd."

Tegen het einde hield de nieuwe staatssecretaris van VWS, Paul Blokhuis, een waarderende toespraak, die u geheel op internet kunt lezen. Daarna was de eigenlijke koempoelan, zoals dat in Indische kringen heet, voor anderen receptie, met live muziek, die wel erg hard was en er waren zoveel mensen dat er voor uw verslaggever geen doorkomen aan was en wij maar vertrokken. Maar het was duidelijk gezellig. Gbrol, gbrol.

Tekst Minka Kaszó, foto's Jurgen Schouten

2018 - jaar van verzet – 2018 - jaar van verzet – 2018

VERZETSKINDEREN

Dit artikel werd eind 2016 geschreven door Gino Kleisen, zoon van een lid van de KvV, als afstudeerscriptie voor de School van de Journalistiek. Het tweede deel, de portretten van verzetskinderen, stond op 5 mei 2017 in Dagblad Trouw.

Terwijl het aantal Nederlandse verzetsstrijders uit de Tweede Wereldoorlog met het jaar kleiner wordt, worstelen hun kinderen met de erfenis. "Wij zijn een vergeten groep."

Minka Kaszó (72), bestuurslid van de KvV, legt een krans bij de herdenking in het Oranjestad Hotel, waar veel Nederlandse verzetsdeelnemers werden opgesloten.

Eindelijk het graf van je vader vinden en je dan een maand afzonderen in een caravan. Depressieve klachten ontwikkelen op je vijftigste, om de trauma's uit je jeugd. Last hebben van een posttraumatische stress stoornis terwijl je na de oorlog bent geboren.

Dit zijn niet de klachten van de kinderen van Joodse oorlogsslachtoffers. Het zijn ook niet de klachten van de kinderen van NSB'ers. Nee: het is de werkelijkheid voor de kinderen van verzets-mensen. Zij hebben zich verenigd in de Vereniging Kinderen van Verzetsdeelnemers 1940-1945 (KvV). De lotgenotengroep, 29 jaar geleden opgericht en nu bestaande uit zo'n 230 leden, biedt herkenning, troost en antwoorden voor mensen met een vaak moeilijk te plaatsen jeugd.

Want stel je voor: je als vijfjarig meisje slapend moeten houden terwijl er een Duitser in de slaapkamer staat en je vader verscholen ligt in het schot achter je bed. Een afwezige vader hebben die zijn verzetsdaden met de dood moest bekopen. Of opgroeien in een naoorlogs verzetsgezin waar de wapens nog steeds schietklaar op zolder liggen.

“Als ik na de oorlog aan mijn moeder vroeg wat er was gebeurd zei ze: ‘Papa is dood, die komt niet meer’ en dan begon ze te huilen.” zegt Irene Hermsen-Gooijer (74), kind van een verzetsduo dat samen op een binnen-vaartschip Joodse kinderen smokkelde op weg naar een onderduikadres. Haar vader werd gefusilleerd in Berlijn. “Dan schei je er als kind al snel mee uit en hou je op met vragen. Ik huilde bij mijn zus, niet bij mijn moeder. Ze heeft eigenlijk nooit meer over mijn vader gesproken. Ze hield wel van me, maar zodra je te dichtbij kwam kon ze het niet laten blijken. Dat heeft ze altijd gehouden.”

Rond haar vijftigste bezocht ze voor het eerst het graf van haar vader. “Ik zonderde me daarna een maand lang af in een caravan, alles kwam naar boven.” Maar ze ‘kwam uit de put’ en heeft zich ontpopt tot vertrouwenspersoon van de vereniging die elke avond telefoongesprekken met leden voert die op hún beurt een luisterend oor nodig hebben. “Bij de meesten die bellen komt het opeens hard binnen of ze zoeken naar hun wortels. Angsten, slaapproblemen, flashbacks, sommigen vragen zich af: was ik beter af geweest als mijn vader wel of niet teruggekomen was?” Ze luistert, probeert ze kalm te krijgen, raad te geven, waar nodig door te sturen naar het Centrum ‘45, zodat ze daar zo snel mogelijk goed ondersteund worden. “Het doet me goed als ik zo iemand weer naar boven kan halen.”

Altijd oorlog thuis

Twee derde van de vereniging bestaat uit leden zoals Irene die voor of in de oorlog zijn geboren, een derde is erna geboren. “Het zijn excessen, maar er zijn verhalen van verzetsmensen die zó getraumatiseerd uit een kamp terugkeerden, dat ze het kampregime op hun kinderen botvierden.” zegt Jolanda van Bodegraven (57), voorzitter van de KvV. “Een vader die zijn kind een paar dagen niet liet eten omdat het kind aangaf honger te hebben; Iemand die niet in een kamp heeft gezeten kent geen honger. Of een vader die zijn kind voor straf een paar uur buiten in de sneeuw liet staan.”

Ook de jeugd van Cor Oud (68), kind van een scherp-schutter die niet in een kamp heeft gezeten, werd getekend door zijn vaders verleden. De opvoeding van hem en zijn broer: de enige goede Duitser is een dooie. En na de Duitsers werden het in de Koude Oorlog de Russen. Toen bij de opstand in Hongarije in 1956 de Hongaarse radio uitviel, ging zijn vader naar boven om de wapens weer schietklaar te maken. Want: de verzetsmensen en hun kinderen zouden het eerste opgepakt worden. Cor: “Dit was zijn gedachte en daardoor ook de onze. Het was altijd oorlog bij ons thuis.” Rond zijn veertigste, toen rugklachten de overhand kregen, begon zijn jeugd een grotere rol te spelen. Elke herdenking greep hem verschrikkelijk aan. “En hoe losten ze problemen iets op in de oorlog? Liquideren die hap.” Daar zat hij zelf

regelmatig aan te denken. Dromen dat je voor de rechter stond en werd vrijgesproken. Nee, een onderscheiding zelfs, omdat je de samenleving van een destructief iemand had bevrijd. “Ik dacht dat ik de enige was, bij deelname aan de eerste praatgroepen verdween dat.”

Frustratie richting eerste generatie

Het is vooral de herkenning, ondanks een verschillende achtergrond, die de groep bij elkaar brengt, zegt Hans van Ekelburg (73), oud-secretaris van de vereniging en kind van een verzetsman die in concentratiekamp Neuengamme overleed. Maar ook frustratie richting de eerste generatie die zich geen beeld kan vormen van wat de tweede generatie heeft beleefd: ‘Zij hebben niks meegemaakt, zij zijn langoren die er niet bij horen.’ Hans heeft het nooit begrepen: waarom moeten de kinderen zich verdedigen omdat zij niet hetzelfde hebben meegemaakt? Daar ligt volgens hem een groot deel van de frustratie die iedereen in de vereniging deelt. Zo wilde hij een keer met een groep verzetskinderen naar Neuengamme en rondgeleid worden door verzetsmensen die het kamp hebben overleefd. Ze hebben, vertelt hij, moeten praten als Brugman voordat de verzetsmannen door de knieën gingen. Uiteindelijk vertrok de groep samen met drie verzetsmensen. Hans: “We hebben nog nooit zo’n fantastische reis gehad.”

“Voor de eerste generatie verzetsmensen is het een heel bedreigend idee dat hun oorlogs-verleden hun kinderen leed heeft bezorgd.” zegt Wybrand Op den Velde, psychiater en in het verleden behandelaar van verzetskinderen. “Veel verzetsmensen stoppen dat weg.” Toen hij in de jaren ‘80 met steun van de Stichting 1940-1945 zijn onderzoek van eerste generatieproblematiek wilde uitbreiden naar dat van de tweede generatie, was dat een schop tegen het zere been. “De harde kern zei: mijn kinderen hebben nergens last van. Ik heb ergens anders fondsen moeten zoeken.”

Vanaf 1978 kunnen kinderen van verzetsdeel-nemers gelijk gesteld worden aan verzetsdeel-nemers en konden tot voor enkele jaren in aanmerking komen voor een buitengewoon pensioen. Voorwaarde is wel dat je niet later dan 300 dagen na bezettingstijd bent geboren en duidelijk een rode draad kunt laten zien tussen het verzetsverleden van de ouder en gezondheidsklachten die je hele leven hebben bepaald.

“Ongeveer één op de vijf mensen die een procedure start, krijgt uiteindelijk de goedkeuring.” zegt Frans van Domburg, die als jurist bij de Stichting 1940-1945 ongeveer 1000 verzetskinderen begeleidde in hun beroepsprocedure. “Als het niet lukt, zie je dat er een grote categorie met zo’n afwijzing blijft zitten. Het wordt een op zichzelf staand feit. Bij een goedkeuring verminderen klachten en ontstaat er ook acceptatie bij de mensen: ik ben aanvaard als een kind van verzetsdeelnemer,

ik mag voelen wat ik voel en ik mag zijn wie ik ben.” De wet trekt een grens voor kinderen die na 300 dagen na de oorlog zijn geboren. Terwijl volgens van Domburg een fiks aantal mensen die buiten die 300 dagen vallen, door getraumatiseerde ouders ook zelf getraumatiseerd raakte. “Als een vader terugkwam uit een kamp en zijn kind mishandelde, doet dat er niet toe. Cru maar waar.” “Er is nog steeds een gebrek aan begrip voor verzetskinderen.” vindt Hans van Ekelenburg. Voor de foto staat hij op de kade van Vlaardingen waar zijn vader ook ooit moet hebben gestaan. “Maar of je ouders nu in het communistisch, christelijk, Joods of het Indisch verzet zaten: bij onze vereniging zijn we er voor je, als het nodig is. We zijn een vuurtoren in tijden dat het soms even donker is.”

KADER:

Schattingen over het aantal Nederlandse verzetsdeelnemers lopen uiteen tussen de 25.000 en 100.000 mensen. De Stichting 1940-1945 werd met de nederlaag van de Duitsers in het vooruitzicht al in de oorlog opgericht om ervoor te zorgen dat invalide verzetsdeelnemers en de nabestaanden van omgekomen verzetsmensen konden voortleven in dezelfde omstandigheden als voor de bezetting. Vlak na de oorlog kreeg de stichting de actieve steun van koningin Juliana en kwamen er miljoenen aan Nederlandse donaties binnen. Voor kinderen van omgekomen verzetsdeelnemers waren er bijvoorbeeld vakantiecampen en studiebeurzen, waarbij overigens wel werd meegenomen of de vader, indien hij nog zou hebben geleefd, financieel in staat zou zijn geweest om zijn kinderen te laten studeren. Begin jaren 70 kwam er meer aandacht voor de ‘verlate gevolgen’ van de oorlog en werd de Stichting Centrum ’45 opgericht, gespecialiseerd in psychotraumatische hulp. Eind jaren zeventig werd er voor het eerst gepubliceerd over de tweede generatie vervolgingsslachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog.

PORTRETTE VAN VERZETSKINDEREN

Annie Stinis-van Dam (77)

“Achter mijn bed was een schuine wand, met daarachter een opbergruimte. Als de Duitsers langskwamen, op zoek naar mijn vader, hield ik me als klein meisje slapend terwijl ik wist dat hij daarachter zat. Ik heb altijd in angst geleefd tijdens de oorlog. Een week voor de bevrijding van Leeuwarden, toen de Engelsen al in Zwolle zaten, werd hij toch opgehaald. Ik zag hoe de Duitsers hem hardhandig meenamen. Vier dagen voor de bevrijding werd hij gefusilleerd.” “Mijn moeder heeft tot op haar sterfbed niet over mijn vader gesproken, bang om mij te belasten. Ze zorgde goed voor me. Je hebt je vriendinnen, ik kreeg een goede baan en later kinderen. Maar rond mijn vijftigste was ik er opeens veel mee bezig. Ik voelde me depressief, alsof ik er niet bij was. Bij een gespreksgroep met andere kinderen van verzetsdeelnemers begon een meneer, die er best stoer uitzag, te huilen, nog voordat hij aan zijn verhaal begon. Toen dacht ik: als hij er last van heeft, ben ik ook niet zo apart.”

“Mijn dochter woont nu met haar kinderen tegen een bosrand aan. Ik zou nooit op zo’n afgelegen huis kunnen passen, het brengt de angst van toen in me boven. Maar verder heb ik het verdriet achter me proberen te laten, ook voor de kinderen, zodat ze er geen last van zouden hebben. Ik heb me er doorheen geslagen en mag niet klagen.”

Hans van Ekelenburg (73)

“Mijn vader werd opgepakt toen ik anderhalf jaar was en naar Neuengamme gebracht, een groot concentratie-

kamp in de buurt van Hamburg. Ik heb eigenlijk niets over hem geweten totdat mijn moeder overleed. Niet mekkeren, niet de zielenpoot uitgangen, dat was de algemene gedachte in die tijd. Op de lagere school voelde ik mij opzijgezet als klasgenootjes het over hun vaders hadden; ik kon niet meepraten. Toen mijn moeder overleed ging er bij ons thuis een kastdeur open waar ik tot haar dood nooit in had mogen kijken. Daar kwam een vracht informatie over mijn vader uit, dat wil je niet weten. Die gebeurtenis en het moment toen ik na mijn trouwen ineens een schoonvader kreeg, zette mij aan het denken: Wie was mijn vader, wat was dat voor man, wat heeft hij in het verzet gedaan?"

"Maar je laat het op de achtergrond, in de jaren '60 was het – ondanks de naderende culturele revoluties van dat decennium – nog niet zo gebruikelijk om je te uiten. Rond mijn veertigste werd het belangrijker voor mij. "Verdriet, boosheid, waarom hij wel een vader en ik niet? Een collega op het werk ontkende de holocaust, de NSB en de kampen. Er was zoveel wrijving, dat ik in therapie moest. En er moest toch brood op de plank komen." Zijn vrouw: "Je werd gespannen, waar het van kwam, wist je niet."

"Bij een gespreksgroep van het Centrum '45 kwam het er allemaal duidelijk uit. Ik kan het nu goed relativeren, maar er zijn nog steeds momenten dat je er last van hebt. Daarom is onze vereniging zo belangrijk. We hebben maar één woord nodig, één blik en iedereen weet waar het over gaat. Een vader die niet terugkomt, een vader die terugkomt uit een kamp en zijn kinderen alle hoeken van de kamer laat zien, ouders die in een hoek zaten en niets vertelden: uiteindelijk hebben we allemaal in zekere zin hetzelfde verhaal. Er wordt tot tranen aan toe over gesproken en daar put je kracht uit met elkaar."

Cor Oud (68)

"Mijn vader was scherpshutter, maar heeft er naar eigen zeggen nooit eentje doodgeschoten. Een scherpshutter die altijd mist, dat kan niet. Het hele verhaal werd achtergehouden. Hij kwam ongedeerd terug. De oorlog was dan wel afgelopen, maar in huis niet. De opvoeding van mij en mijn broer: de enige goede Duitser is een dooie. En na de Duitsers werden het in de

Koude Oorlog de Russen. Toen bij de opstand in Hongarije in 1956 de Hongaarse radio uitviel, ging mijn vader naar boven om de wapens weer schietklaar te maken. De verzetsmensen en hun kinderen zouden het eerste opgepakt worden, was zijn gedachte en daardoor ook de onze. Het was altijd oorlog bij ons thuis."

"Ambtenaren waren de parasieten van de samenleving, leraren spoorden niet. Ik heb nooit geleerd op school.

Ik moest van mijn vader kunnen werken en goed kunnen schieten. Iemand anders zou een fiets krijgen, ik kreeg op twaalf-jarige leeftijd een luchtbuik. Wij konden als kind nooit iets presteren, want mijn ouders hadden het altijd beter gedaan. Een normaal mens tilt één kist, ik tilde er drie, soms vier tegelijk. Alles in die overtreffende trap, om het maar goed te doen. Maar het was nooit genoeg."

"Tien jaar geleden haalde ik iemand uit een brandende auto. Vlammen waren wel zes meter hoog en de brandstoftank lekte. Er stond twintig man omheen, niemand deed iets. Weet je hoe ik mezelf richting die vlammen kreeg? Ik moest mij voorstellen dat ik in een wachttoren over Auschwitz Birkenau uitkeek om mijn lichaam in beweging te krijgen. 'Ze stonden erbij, keken ernaar en staken geen hand uit, de kloodzakken. Ben jij ook zo'n kloodzak?' dacht ik. Ik kreeg een zilveren medaille van het Heldenfonds. Mijn vader was al dood, maar toch wilde ik het aan mijn ouders toeschrijven. En toen werd mijn buurman kwaad. Nee Cor, dat heb jij gedaan en niet je vader en je moeder. Zo ver gaat het, maar we zijn er evengoed nog."

Irene Hermesen-Gooijer (74)

"Mijn vader en moeder waren samen een verzetsduo. Zij bracht de kinderen naar het schip en samen voeren ze richting Dordrecht en Rotterdam, waar de kinderen door andere verzetsgroepen werden verspreid naar onderduikadressen. Misschien was het daarom des te pijnlijker voor haar dat hij in 1942 niet meer terugkwam. Ik ging lang elke dag aan de hand van mijn zus mee naar het station, want papa kon terugkomen. Tot een man op een dag zei: Je vader komt niet meer."

"Als ik na de oorlog aan mijn moeder vroeg wat er was gebeurd, zei ze: 'Papa is dood, die komt niet meer' en

dan begon ze te huilen. Dan schei je er als kind als snel mee uit en hou je op met vragen. Ik hilde bij mijn zus, niet bij mijn moeder. Ze heeft eigenlijk nooit meer over mijn vader gesproken. Ze hield wel van me, maar zodra je te dichtbij kwam kon ze het niet laten blijken. Dat heeft ze altijd gehouden.”

“Toen ik ongeveer 50 jaar was bezocht ik in Berlijn samen met mijn zus voor het eerst het graf van mijn vader. Een man wees naar een verwaarloosd stukje gras: ‘Hier moet ie ongeveer liggen.’ Terug in Nederland trok ik me daarna een maand lang terug in een caravan. Alles kwam naar boven. Het was alleen maar woede. Als ik aan die tijd terugdenk, word ik nu nog kwaad. Er wordt op dit moment overal goed voor je gezorgd, in die tijd werd er niet aan je verdriet gewerkt. Je moest Nederland opbouwen. De maatschappelijk werkers van de Stichting 1940-1945 kwamen voor je ouders en niet voor jou. Maar er wordt nu wel verwacht dat wij het stokje van de eerste generatie doorgeven aan de wereld van nu. Ze slaan een generatie over. Wat moeten wij dan? Het is nog steeds zo dat als ik eraan herinnerd word, bijvoorbeeld toen ik naar de voorstelling Soldaat van Oranje ging, ik er weken last van kan hebben.”

Gino Kleisen, tekst en foto's ©

2018 - jaar van verzet – 2018 - jaar van verzet – 2018

BEN ALI LIBI KREEG GEDENKTEKEN

De vermoorde Joodse goochelaar Michel Velleman, alias Ben Ali Libi, kreeg op 1 september 2017 een gedenkteken bij zijn geboortehuis aan de Ruitersstraat in Groningen, 74 jaar na zijn dood. Wie was Ben Ali Libi?

Prof. Ben Ali Libi was de artiestennaam van Michel Velleman uit Groningen. Foto NTR

‘Op een lijst van artiesten in de oorlog vermoord, staat een naam waarvan ik nog nooit had gehoord, dus keek

ik er met verwondering naar: Ben Ali Libi, goochelaar’, dichte Willem Wilmink. Niet wetend wie achter deze naam schuilging.

Geboortehuis Michel Velleman

Het is de op 5 januari 1895 in de Ruitersstraat in Groningen geboren Michel Velleman. Na vele verhuizingen belandt hij op jonge leeftijd in Amsterdam. Daar maakt hij furore als goochelaar. Maar zijn geboortestad zal hij nooit vergeten.

Armoede

Michel Velleman groeit op in een gezin waar het geld niet tegen de plinten klotst. Zijn vader is handelsreiziger en probeert het ook als muzikant, toneelknecht en goochelaar. Veel succes heeft hij niet. Uiteindelijk strijkt het gezin met vier kinderen neer in Amsterdam. Ze leven er soms van de bijstand en wonen in een eenkamerwoning. Pa is ondertussen hartpatiënt. Het is dan 1901. Ondanks de armoede komen de kinderen Velleman uiteindelijk goed terecht. Terwijl zijn broers in de handel en de reclame gaan, besluit Michel al op jonge leeftijd om het als goochelaar te proberen. Mensen vermaken zit hem in het bloed. En dan vooral kinderen. Verbazing en plezier is wat hij wil bieden. Op 28 september 1909 staat een aankondiging in het *Nieuws van de Dag*. De ‘humoristische goochelaar’ Ben Ali Libi geeft een voorstelling op het Oud-Hollandsch Marktfest aan de Schinkelhaven in Amsterdam. Michel is dan 14 jaar.